

FLV

FAKULTET ZA
PRAVNE I POSLOVNE STUDIJE
DR LAZAR VRKATIĆ

Seminarski rad

**DELOVANJE KRIMINOGENIH FAKTORA U RAZDOBLJIMA
DRUŠTVENIH SUKOBA**

Mentor:
Predrag Ivanović

Student:
Tamara Ivanović, 17075/22

Novi Sad, 2024.

Sadržaj

Uvod.....	1
Pojam kriminogenih faktora.....	2
Uzroci, uslovi i povodi kriminalnog ponašanja	2
Egzogeni kriminogeni faktori.....	4
Ekonomski uslovi – nezaposlenost, siromaštvo, pad životnog standarda, krize.....	4
Migracioni faktori kao uzročnici pojavih oblika kriminaliteta	5
Politika i ideologija kao kriminogeni faktori	7
Religija – verski fanatizam i ekstremizam kao kriminogeni faktori	9
Zaključak.....	11
Literatura	12

Uvod

Ranije, termin „društvo“ se uglavnom upotrebljavao u kontekstu države i izjednačavao se sa tim terminom. Međutim, pojam društva je širi od pojma države i vremenom su se, razvojem sociologije, ta dva pojma u potpunosti i razgraničila. Kako bi moglo da se razume šta je to zapravo društvo, neophodno je razjasniti i šta su društveni odnosi i društvene pojave. Društveni odnosi su oblik društvenih procesa i tumače se kao spoljna strana istih, pa samim tim društveni procesi čine sadržinu društvenih odnosa. U osnovi tih procesa su ponašanja njihovih učesnika, a međusobna relacija tih ponašanja upravo i jeste društveni odnos. Ljudi, tj. učesnici društvenih odnosa imaju u njima različite položaje, na osnovu kojih pravimo njihovu podelu na odnose jednakosti i odnose nejednakosti. U odnosima jednakosti svi učesnici imaju jednak položaj i društvo jednako vrednuje njihove radnje, a osim toga karakteriše ih i to da u društvu stvaraju solidarnost. S druge strane, učesnici u odnosima nejednakosti nemaju istu meru radnji niti isti položaj, a ako i imaju onda društvo to različito vrednuje. Za njih je karakteristično da kao posledicu imaju ispoljavanje različitih tendencija učesnika, koje se najčešće javljaju u vidu težnje za nekom promenom. Do takvih potreba dolazi zbog velikih socijalnih razlika, siromaštva, nezaposlenosti, rasne i nacionalne diskriminacije, migracija, ratova, kulturnog zaostajanja, političkih i ekonomskih kriza i drugih sličnih stanja koja mogu da zadese neko društvo. Dakle, delovanje različitih socijalnih, ekonomskih, političkih i kulturnih faktora predstavlja pogodno tlo za razvoj i izbijanje društvenih sukoba koji su temelj i izvor brojnih oblika kriminaliteta. Društveni sukobi, pomenuti još na samom početku, predstavljaju društvenu pojavu prisutnu u svim društvima i na svim nivoima njihovog razvoja. Posmatramo ih kao velike i masovne socijalne akcije, odnosno usmerena i dinamična međusobna suprotstavljanja društvenih subjekata zbog značajnih i po svojoj prirodi ograničenih dobara. Oni su deo društvenog života i uvek će to i biti, s obzirom na činjenicu da su se ljudi i kao pojedinci i kao pripadnici nekih grupa oduvek sukobljavali i protivili nekom delu stvarnosti u kojoj žive (društveni poredak, životni standardi, zakoni...) iz različitih potreba. Drugim rečima, nema društva bez sukoba. Ako bi se to i desilo, onda bi ono bilo statično i ograničeno u pogledu bilo kakvog razvoja. Usled odsustva kulture, tolerancije i multikulturalne svesti, konflikti postaju model rešavanja različitih problema. Vidimo, dakle, da je ličnost čoveka pre svega konflikta, pa iz toga proizilazi i takav odnos prema drugima i prema društvu. To može biti izvor kretanja ka nečemu boljem, lepšem i kreativnijem, a može odvesti u drugu krajnost i iznedriti brojne negativne posledice poput kriminaliteta.

Pojam kriminogenih faktora

U najopštijem smislu, pod kriminogenim faktorima podrazumevamo sve one činioce koji na bilo koji način utiču na pojavu kriminaliteta kao negativne društvene pojave, tj. skup činilaca psihološke, biološke i socijalne prirode koji deluju kao uzroci, uslovi i povodi za kriminalna dela i njihov međusobni odnos i uslovljenost. U kriminologiji se, u težnji da se zločini objasne sa više aspekata, pojavljuju i različite teorije faktora. Brojni teoretičari su zastupali monističku teoriju koja polazi od toga da je jedan faktor uzročnik jedne pojave, ali ista je vremenom potpuno napuštena i opovrgnuta. Nasuprot tome, pluralističko učenje postaje široko prihvaćen pravac koji tumači kriminalitet kao posledicu kauzalnih veza i odnosa većeg broja činilaca, tj. kao rezultat učešća i sadejstva niza raznovrsnih faktora. Međutim, nedostatak ove teorije je u tome što ne pravi nikakvu selekciju ovih faktora, odnosno ne odvaja bitne od manje bitnih, već ide ka tome da svi deluju jednakim intenzitetom pa se iz tog razloga smatra samo početnim sociološkim pristupom izučavanju ovog fenomena. Dakle, kriminogeni faktori deluju povezano, sintetički i kompleksno. Neki od njih se odnose na veći broj oblika kriminalnog ponašanja, a drugi deluju samo na određen broj. Ta povezanost se ogleda u činjenici da nijedan faktor, sam za sebe, nije dovoljan da dovede do nekog vida kriminaliteta, niti se samo jedan od njih može smatrati osnovnim uzrokom za sve njegove oblike. Takvo ponašanje nastaje kao rezultat međusobnih uticaja različitih činilaca sa različitim intenzitetom dejstva svakog od njih. Na polju društvenih sukoba su posebno izraženi egzogeni (socijalni) faktori koji osim što utiču na svaku individuu, utiču i na društvo u celini. Oni vode poreklo iz društvenih odnosa i socijalnih uslova, tj. sredine koja predstavlja dinamički fenomen i koja se nalazi u stalnoj interakciji sa pojedincom. Sredina svojim uticajem može da promeni nekog pojedinca, ali isto tako pojedinac, njegovim ponašanjem može uticati na promenu sredine.

Uzroci, uslovi i povodi kriminalnog ponašanja

Uzrok se definiše kao objektivna, realna promena koja nužno i direktno dovodi do druge realne promene (posledice), koja u daljem kretanju u društvu dovodi do neke sledeće promene, što na kraju stvari jedan neprekidni kauzalni lanac.¹ U novijoj domaćoj literaturi, pojedini autori imaju karakterističan pristup uzročnosti u kriminologiji. Oni zastupaju stav da se ona

¹ Kauzalna veza I međusobni odnos činilaca dovodi do toga da oni izazivaju jedni druge. (Bošković, Milo (2006). Kriminologija. Novi Sad: Pravni fakultet, str. 140.)

prvenstveno može zastupati kao opšta uzročnost, zbog toga što je kriminalitet uslovljen istorijski i društveno i zavisi od okolnosti vezanih za određene društvene sisteme i odnose. Opšta uzročnost se bazira na makro polju delovanja kriminogenih faktora, tj. na ekonomskim, socijalnim i kulturnim činiocima koji utiču na pojavu kriminaliteta kao masovne društvene pojave. Međutim, delovanje tih faktora ne može da se posmatra odvojeno od neki unutrašnjih, endogenih faktora. Njihova veza je uslovljena, a razlog tome je što nijedno socijalno stanje, samo po sebi, nije dovoljan uzrok za kriminogeno delovanje, niti je predisponirana ličnost, bez objektivnih elemenata, dovoljno svojstvo da ista postane i kriminalac. Kriminalni čin je previše složena pojava da bi se mogla objasniti samo njenim uzrokom i posledicom. Između ta dva elementa postoje i druge okolnosti, odnosno uslov i povod koji zajedno sa uzrokom dovode do posledice.

Uslovi su činioci koji na određen način oblikuju posledicu, ali je ne proizvode samostalno bez ostalih elemenata. Oni su dopunski faktor koji omogućava i olakšava kriminalno ponašanje. Drugim rečima, utiču na to da se uzroci lakše iskažu posledicom. U najopštijem smislu tu ubrajamo: odsustvo efikasnosti organa krivičnog gonjenja, neadekvatne sankcije, poznavanje različitih veština i raspolaganje sredstvima za izvršenje krivičnih radnji, odsustvo lične odgovornosti, normativnosti i zaštitne funkcije, neuspeh u procesu socijalizacije i resocijalizacije itd...

Povodi su dodatan uslov za nastanak posledice, jer su to one činjenice koje čine podsticaj, tj. dodatni stimulus za odluku. Oni predstavljaju spoljne uticaje vezane za situaciju izvršenja kriminalne aktivnosti, koji utiču na donošenje konkretne odluke za preuzimanje te aktivnosti. Najčešće zavise od ličnosti izvršioca, njegovih sklonosti, psihičkog stanja i strukture ličnosti. Mogu biti raznovrsni, a to su uglavnom pretnje, nagovaranja, podstrekavanje, pomaganje i svi oni trenutni motivi u odluci da se izvrši neki kriminogeni akt.

Egzogeni kriminogeni faktori

Ekonomski uslovi – nezaposlenost, siromaštvo, pad životnog standarda, krize...

Ekonomija je u savremenom društvu postala osnovna delatnost kojom se obezvređuje ljudska egzistencija u robnom obliku, ali i dominantan činilac koji teži da obuhvati čitavo društvo i postane sistem društva. Uticaj ekonomskog sistema kao makro uzročnika kriminaliteta se posmatra sa stanovišta različitih društveno ekonomskih formacija. Recimo, zemlje sa kapitalističkim društvenim uređenjem se danas nalaze u fazi liberalnog kapitalizma i u različitim fazama razvoja takvog sistema dolazi i do porasta ukupne ekonomske moći, ali takođe i do perioda ekonomskih kriza.² U takvim uslovima, generalno, kriminalitet ima tu tendenciju da raste i da se razvija u epidemičnim razmerama, što je između ostalog nužno praćeno i pojavom raslojavanja stanovništva.³ S jedne strane dolazi do kriminalnog bogaćenja, a sa druge strane do ubrzanog siromašenja i pojave opšteg siromaštva društva koje se oslikava nepostojanjem ekonomskih, socijalnih i kulturnih uslova za zadovoljavanje osnovnih ljudskih potreba. Mnogi su u kriminološkoj teoriji isticali da je kriminalitet proizvod upravo takvih uslova života i da je loše materijalno stanje „majka svih zločina“. Ovakav kriminalitet, kome su uzroci beda i nemaština, definiše se kao kriminalitet oskudice. Siromaštvo nastaje, između ostalog i kao produkt nezaposlenosti, koja je samo jedan u nizu ekonomskih činilaca kriminogenog ponašanja. To je sve češća pojava čije je obeležje da manji ili veći deo radno sposobnog stanovništva, protiv svoje volje, nije angažovan u proizvodnji ili nekim drugim društveno korisnim delatnostima.⁴ S tim u vezi, neki domaći autori zastupaju stav da ekonomski ugroženi slojevi i pojedinci kada se nalaze u „društveno potisnutom i degradiranom položaju, koji ih navodi na vršenje devijantnih i inkriminiranih delatnosti... doživljavaju na svakom koraku poniženje svoje ličnosti i dostojanstva, pa stoga nemaju razloga da svoje ponašanje održavaju u okviru zakona“.⁵ Brojna istraživanja ukazuju i na to da pripadnici određenih manjinskih grupa u svakoj zemlji, u odnosu na većinu, imaju više šansi da budu izvršiocima nekih

² Liberalni kapitalizam odlikuje se dominacijom privatne svojine nad sredstvima za proizvodnju, robnonovčanom proizvodnjom, odvajanjem rada od kapitala, slobodom preduzetništva i tržišta... (Dr Nikolić-Ristanović Vesna. Dr Konstantinović-Vilić Slobodanka (2018). Kriminologija. Beograd: Izdavačko-grafičko preduzeće “Prometej”, str. 336)

³ Primera radi, poslednjih nekoliko godina u Jugoslaviji (pre nego što je došlo do njenog raspada) je došlo do takvog raslojavanja društva da je stanje bilo sledeće: 2% bogatih ljudi su raspolagali sa 38,5% svega što je u zemlji bilo proizvedeno, dok je 20% najsiromašnijih raspolagalo sa svega 7,38% nacionalnog dohotka. (Bošković, Milo. (2006). Novi Sad: Pravni fakultet, str. 202)

⁴ Nezaposlenost se ne može smatrati neposrednim kriminogenim faktorom, jer je i sama ta pojava posledica nekih drugih socijalnih prilika i ličnih svojstava čoveka. U lancu posledica prouzrokuje nemogućnost integracije ličnosti u društvenu zajednicu i mogućnost izgradnje svesti o društvenoj odgovornosti. . (Bošković, Milo. (2006). Novi Sad: Pravni fakultet, str. 204)

⁵ Dr Milutinović, Milan, navedeno prema: Bošković, Milo (2006). Kriminologija. Novi Sad: Pravni fakultet, str. 203

krivičnih dela, što se direktno povezuje sa njihovim materijalnim stanjem i položajem u društvu. Kod nas je recimo stopa kriminaliteta posebno visoka kod Roma, upravo zbog toga što se nalaze na samoj margini društva sa brojnih stanovišta. Zanimljivo je, takođe, da je među izvršiocima krivičnih dela uočeno i dosta pripadnika bogatih slojeva društva, pa se iz tog razloga izobilje, parazitizam i potreba za raskošnim životom i potvrdom društvenog prestiža, u nekim oblicima kriminaliteta, smatraju elementom uzročnosti. Krivična dela koja vrše „elitni“ pripadnici društva su najčešće povezana sa njihovim društvenim položajem (zloupotreba službenog položaja, mito, korupcija, prevare...) s ciljem održanja egzistencije i ostvarivanja profilerskih interesa. Vrlo često ta težnja za bogaćenjem nema granica, pa takve osobe ne biraju ni sredstva ni način za brzo sticanje kapitala, makar to moralo da se izvede najtežim oblicima privrednog (pljačke, utace poreza) i organizovanog kriminala. Dakle, jasno je da kada ekonomski sistem ne funkcioniše onako kako bi trebalo, dolazi do brojnih kriza, pa čak i do sukoba na svetskom nivou, tj. ratova.

Migracioni faktori kao uzročnici pojavih oblika kriminaliteta

Migracija predstavlja fizičko kretanje osobe ili grupe ljudi, kako unutar jedne oblasti, tako i od države do države, a s ciljem trajnog nastanjivanja i zaposlenja. Ključan faktor za nastajanje ove pojave su dobre političke, ekonomske, socijalne i bezbednosne prilike u nekoj sredini koje privlače veliki broj migranata u istu. S druge strane, jačina talasa dobrovoljnih migracija se obrnuto smanjuje sa postojanjem dobrih prilika u matičnoj zemlji. Dakle, svi ljudi su potencijalni migranti ako su životni uslovi u nekom mestu bolji nego u mestu gde pojedinac živi i ako je cena preseljenja niža od dobiti koja će se ostvariti migriranjem. Stanje koje vlada u obe sredine je ustvari ono što utiče na migranta i određuje odluku o migraciji, njen pravac, vreme trajanja i korist od iste. Statistički posmatrano, ako ovo kretanje traje godinu ili više dana, smatraće se stalnim migriranjem, dok će se privremenim smatrati ako traje manje od godinu dana. Legalna migracija je regulisana zakonom, putem dobijanja vize i boravišne identifikacione karte. Međutim, migracije mogu biti i ilegalne, pa kao takve predstavljaju ozbiljnu pretnju državama odakle potiču migranti (one u tom smislu gube veliki deo svoje populacije), kao i državama u tranziciji (zone prelaza) i državama koje predstavljaju krajnje odredište migranata (one snose ogromne troškove za osiguranje, bezbednost i zaštitu svoje teritorije). Ilegalni migranti u druge zemlje ulaze bez regularnih dokumenata i u njima se vode kao lica sa neispravnim statusom. Takođe, to mogu biti i osobe koje u zemlju domaćina ulaze

sa falsifikovanim dokumentima ili sa nekim privremenim, ali po isteku privremenog boravka istu ne napuštaju, već ostaju u njoj bez dozvole boravka (tu ubrajamo lica koja su žrtve trgovine ljudima, osobe kojima je odbijen zahtev za dobijanje azila, kao i one koji pokušavaju da prevare migracione zakone pa sklapaju brak sa određenom osobom radi dobijanja boravka i sl.). Do povećanja obima migracija dovode i migracione mreže kao ključan faktor, jer one redukuju troškove putovanja i smanjuju rizik kretanja. Te mreže su bazirane na odnosima između starih i novih migranata, tj. prijateljskim ili rodbinskim odnosima koji će novim migrantima omogućiti lakše zaposlenje, pronalazak smeštaja, smanjenje troškova preseljenja itd. Međutim, vrlo često dolazi do i poteškoća pri adaptaciji migranata u novu sredinu, jer je to uglavnom praćeno brojnim ekonomsko-socijalnim problemima (posebno ako ne postoji neka od pomenutih veza).⁶ Ti problemi se najčešće odnose na nezaposlenost, loše zdravstvene i stambene uslove, sukobe običaja i probleme u komunikaciji, što dalje dovodi do usamljenosti, izgubljenosti, depresije i nekih sličnih stanja usled kojih su osobe sklone da podležu brojnim iskušenjima alkoholizma, narkomanije i delinkvencije. Takođe, migrantska populacija ima tendenciju da vremenom dostigne kritičan broj i da stvori jak uticaj etničkog identiteta što utiče na pojavu brojnih kulturnih konflikata koji prerastaju u neprijateljstvo i agresiju koja često prelazi granice tolerancije i državne intervencije. Stvaranje takvih etničkih grupa deluje uzročno i na stvaranje ideja o etničkoj čistoći, što je i istorijski posmatrano dovodilo do brojnih zločina. Etničko čišćenje (kao pojava koja se ranije često dešavala u vidu genocida) podrazumeva sistematsko istrebljenje određenih grupa sa nekog područja, a s ciljem da isto postane etnički homogeno. To se vrši kako preduzimanjem nekih direktnih mera (deportacijom), tako i primenom indirektnih metoda koje imaju za cilj prisilnu migraciju primoravanjem žrtve na bekstvo i sprečavanjem njenog povratka. Takve metode se smatraju zločinima protiv čovečnosti i to su samo neke od brojnih posledica koje migracije kao masovne društvene pojave mogu prouzrokovati. Kao poseban vid prisilnih migracija, javlja se i trgovina belim robljem. U tu kategoriju ubrajamo sve osobe ženskog pola koje se na prisilan način odvođe iz jednih država, a zatim prodaju i prevoze u druge radi izrabljivanja, zabave ili prostitucije. Aktivnosti ovakvih mreža za krijumčarenje ljudi došle su do tog stadijuma da su počeli da se sklapaju i strateški savezi sa partnerima iz kriminalnih organizacija koje se nalaze van državnih granica.

⁶ To svakako ne znači da su migranti kriminalno predisponirani. Oni samo prolaze kroz broje poteškoće pri adaptaciji, kao što i domorodačka sredina nailazi na probleme navikavanja na njih, što se odvija u raznim formama kulturnih i socijalnih konflikata. Usled takvih okolnosti oni postaju lak plen pobornika rasnih predrasuda i mržnje (Bošković, Milo. (2006). Novi Sad: Pravni fakultet, str. 208)

Politika i ideologija kao kriminogeni faktori

Ideologija se, kao činilac uticaja na društvene odnose, najbitnije prelama preko politike kao kriminogenog faktora i u pozitivnom i u negativnom smislu.⁷ Ona označava izopačenu društvenu svest, netačnu iskrivljenu sliku sveta i društva i pojava u njima, a koju stvaraju pojedine društvene grupe. Te grupe su upravo i povezane ideologijom koja s jedne strane može da bude motivacija za akciju, a s druge strane može da bude opravdanje za upotrebu nasilja tako što se odgovornost svaljuje na grupe koje se smatraju protivničkim. Prema Geertozovom mišljenju, možemo je posmatrati i kao orijentir, tj. kao: „niz manje ili više povezanih ideja, na osnovu kojih ljudi mogu da shvate često zamagljenu društvenu stvarnost koja ih okružuje i da se u toj stvarnosti ponašaju onako kako smatraju da treba.“⁸ Dakle, ideologija sadrži model sveta onakvog kakav jeste i model sveta kakav bi trebao biti (dijagnozu i terapiju). Ona usmerava ljude i omogućava im da shvate društvenu stvarnost, ali može da bude i preteća, naročito u nesigurnim vremenima. Potreba za novom ideologijom obično raste onda kada društva/države uđu u period teških kriza i problema i kada društveni odnosi u njima prolaze kroz korenite promene. S tim u vezi, neka sociološka istraživanja ističu da se ideologije vrlo često preko političkog uticaja koriste za razne vidove inkriminacija i progona neistomišljenika. U takve ideologije u literaturi se ubrajaju pojedini pokreti u okviru ideologije nacizma, komunizma, fašizma itd. Naprimera, kada govorimo o nacizmu, možemo reći da je on u periodu od 1933. do 1945. godine bio dominantna ideologija i praksa Nacionalsocijalističke nemačke radničke partije, poznatije kao Nacističke partije koju je predvodio Adolf Hitler. On je bio poslednji vođa te stranke, koji 1933. godine biva imenovan za kancelara Nemačke, nakon čega ubrzo uspostavlja totalitarni režim poznatiji kao Treći Rajh. Takav režim je utemeljen na sveobuhvatnoj ideologiji, brutalnosti i teroru koji kontroliše sva područja ljudskog života. Dakle, cilj takvog oblika političkog poretka je ukidanje građanskog društva i težnja ka ostvarenju totalne (apsolutne) moći i vladavine jedne stranke sa kojom se masa u potpunosti poistovećuje. Ta masa pojedinaca pod uticajem terora, iz straha ili uverenja, pristaje na vladavinu koju, u većini slučajeva, ne shvata negativnom ili sebi protivnom. Potreba za ovakvom ideologijom se na političkoj sceni pojavila upravo u kritičnom periodu za Nemačku, odnosno u vreme Velike depresije (globalne ekonomske krize) i političke nestabilnosti nakon

⁷ Brojni politički faktori koji potiču iz konfliktnih političkih odnosa i protivrečnosti interesa u društvu, smatraju se faktorima uzročnosti ratnih zločina, genocida, terorizma i brojnih drugih vidova političkog, privrednog i nekih oblika običnog kriminaliteta (Bošković, Milo. (2006). Novi Sad: Pravni fakultet, str. 254)

⁸ Geertoz, navedeno prema: Zwaan, Ton (2003). O etiologiji i genezi genocida i drugih masovnih zločina uperenih protiv određenih grupa. Amsterdam: Holandska kraljevska akademija nauka i umetnosti, str. 22

Prvog svetskog rata. Tada Nacistička partija značajno ojačava svoju poziciju, zahvaljujući odličnoj Hitlerovoj propagandi, harizmi i govorničkoj sposobnosti kojom je lako pridobijao široku masu. Partija je isticala nacionalizam i antisemitizam kao svoje osnovne oblike izražavanja političkih stavova, pa je pribegavala i fizičkom uklanjanju svojih političkih protivnika. U tom smislu, ističe se upotreba koncentracionih logora, kao jedna od ključnih karakteristika ovog režima. Ti logori su bili posebna vrsta zatvora koji su služili za likvidiranje pomenutih protivnika, čemu su nacisti došavši na vlast odmah i pristupili. Najpoznatiji sabirni logor bio je Aušvic, tj. prvo grad Osvjenćim, koji je tek nakon okupacije Poljske od strane nemačkog Vermahta postao područje koncentracionog logora. Pre Drugog svetskog rata, više od polovine stanovnika tog grada činili su Jevreji, što je bio rezultat velikih imigracija u to vreme. Dakle, broj ljudi nemačkog porekla je bio neznatan i mali, pa je kao posledica toga usledilo rasno čišćenje jevrejskog stanovništva od strane Hitlerovog Vermahta, kako bi se napravilo mesta za preseljene Nemce. Tom prilikom je počinjen jedan od najstrašnijih zločina protiv čovečnosti – Holokaust. Jedno takvo ekstremno zlo su vršile čak i osobe koje nisu imale sadističke motive, već su usled namerno stvorenog moralnog vakuuma bili fokusirani na rešavanje nekog konkretnog zadatka.⁹ Tu se prvenstveno misli na lekare koji su vršili brojne eksperimente nad zatvorenicima. Ubrizgavali su im različite materije, viruse i bakterije, odstranjivali moždano tkivo, vršili transplataciju oragana bez anestezije, stavljali ih u prese, ključalu vodu i slično. To su radili usled potpune apatije i moralne ravnodušnosti prema njima i ako je većina njih osećala neprijatnost, i fizičku i psihičku, kada prvi put ubija. Međutim, taj osećaj se smanjivao svaki put kad se radnja ponavljala, što je na kraju dovodilo do potpune bezosećajnosti. Ipak, najviše pažnje se posvećivalo gasnim komorama u kojima je, usled gušenja gasom, ubijeno 50-60% ljudi u logoru. Velikom broju tih zatvorenika u Aušvicu je na ruku tetoviran i broj koji je zamenjivao ime, kako bi se oni u potpunosti deindividualizovali. Dakle, vidimo da oni ne postaju žrtve progona i zločina zbog nečega što su sami lično uradili, niti zbog nečega što nameravaju da urade. Ono što se ovde uzima u obzir su isključivo neprijateljski nastrojani ljudi sa svojom ideologijom da određeni ljudi, koji su pripadnici neke grupe, zaslužuju prekorač i prezir.

⁹ Moralni vakuum je stvoren uz pomoć procesa dehumanizacije, koji je podrazumevao brojne radnje koje su umanjivale nečiju individualnost i koje su ljude pretvarale u masu. Pronađen je čak i anonimni dnevnik iz Aušvica u kom piše: „više nismo ljudi, a ni životinje; mi smo samo čudan psihofizički proizvod proizveden u Nemačkoj“. To je samo još jedna od brojnih potvrda da je ovaj logor zaista bio nemačka mašinerija smrti nezamislivih razmera. (Ristivojević-Rajković, Nataša (2006). Filozofija zla. Beograd: Geopoetika, str 162.)

Religija – verski fanatizam i ekstremizam kao kriminogeni faktori

Kada je reč o uticaju religije na pojavu kriminaliteta mišljenja su podeljena. S jedne strane imamo one koji smatraju da verovanje ili neverovanje nije ni u kakvoj kauzalnoj vezi sa kriminalitetom, ili čak da se kroz različite verske propovedi može delovati na njegovu prevenciju i sprečavanje, dok s druge strane imamo one koji zastupaju stav da verski fanatizam i ekstremizam jesu jedan od kriminogenih faktora. Religije, u cilju da pruže odgovor na traganje za „smislom“ života predstavljaju sisteme primenjenih objašnjenja istog. Članovi verskih zajednica su ubeđeni da je njihova vera pravi odgovor na suštinska pitanja njihovog života. Međutim, oni su po pravilu okruženi neistomišljenicima, pa je od velikog značaja da li će se prema tim različitim poimanjima smisla odnositi tolerantno ili ne. Dakle, religija može da ima dve funkcije: da svojim idealima čuva ljude od zla, ili da pruža ljudima izgovor za zlo koje čine u ime tih uzvišenih ideala. Različiti vidovi ispoljavanja religioznosti, ukoliko su praćeni naglašenim intenzitetom angažovanja religijskih osećanja, mogu prerasti u strast i fanatizam. On se prema novijim shvatanjima odnosi na preteranu zanesenost i slepu privrženost izvesnom religijskom učenju, što se ogleda u netrpeljivosti prema drugima i prelasku granice dozvoljenog ponašanja. Dakle, fanatici su spremni na svaku vrstu nasilja prema drugačijim shvatanjima i kod sebe ne vide nikakve nedostatke niti zlo, tj. nisu svesni svoje bolesti i svoje moralne izopačenosti. Takođe, važno je napraviti razliku između njih i ekstremista, s obzirom na to da se ova dva pojma vrlo često poistovećuju, a ipak postoje bitne razlike. Glavna razlika je u tome što su fanatici, osim vršenju nasilja nad drugima, skloni i autodestruktivnom ponašanju (samožrtvovanju), a kod ekstremista je to sporedna pojava. U savremenim uslovima, s kriminološkog stanovišta, interesantna su okulna ekstremistička delovanja verskih sekti, čija se pojava objašnjava krupnim društvenim promenama koje pred savremenog čoveka postavljaju brojne probleme. Tu se pre svega misli na opadanje moći velikih hrišćanskih crkvi i eroziju tradicionalnih vrednosti, kao i pojavu sve izraženije usamljenosti u velikim gradovima, usled čega se ljudi okreću organizacijama koje im nude direktnu struktuiranost u neko zajedništvo. Ovo ukazuje na činjenicu da se sekte pojavljuju tamo gde religija slabi. Njih karakteriše apsolutizacija stavova, fanatizam, specifična organizacija i obredi, kao i agresija koja se povezuje sa raznim prizorima mučenja, zlostavljanja, kanibalizma, samoubistava i sl. Takođe je poznato da je crkva, u nekim izvesnim epohama u prošlosti, navodila na raspirivanje verske mržnje i imala značajan uticaj na izbijanje verskih ratova i pogroma mnogih naroda. Takvi sukobi su vođeni radi istrebljenja nevernika, radi uzimanja teritorija ili dobara od pripadnika druge vere ili u cilju oslobađanja grupe stanovnika svoje vere od tuđe vlasti. U

najpoznatije religijske ratove ubrajamo Krstaške ratove, Protestantsku reformu, Džihad i mnoge druge.¹⁰ Vrlo često, ekstremizam je i uvertira pred realizaciju terorističkih akata, s obzirom da on ide do krajnjih granica prihvatljivosti, a kada se ta granica pređe oni više nisu ekstremisti nego teroristi i zločinci. Zato se s pravom kaže da su svi teroristi ujedno i ekstremisti, ali ipak nisu svi ekstremisti nužno i teroristi. Međutim, verski teroristi se razlikuju od ostalih, zbog toga što „sveti teror“ sadrži vrednosni sistem koji je potpuno suprotan „svetovnom“. Svetovni teroristi žele da sruše neki politički sistem i uspostave drugi, a verski teroristi svet vide kao bojno polje između različitih verskih identiteta i ubijanje smatraju obrednim činom. Religijski fanatizam je prisutan u svim religijama, ali je najviše zastupljen unutar islama. Kod njih postoji pojam „Džihada“ ili „svetog rata“, što se odnosi na osnovno učenje koje poziva vernike na borbu protiv neprijateljske religije. Prema Kuranu, Džihad je dužnost koja se može ispuniti na četiri načina: srcem, jezikom, rukom i mačem. Islamistički fanatici šire veru i brane verski identitet jer smatraju da je jači od svih drugih identiteta i sve što rade, rade u ime Boga i po „naređenju Boga“. Oni nemaju milosti prema onima koji se osmele da „vređaju“ verski identitet. Čak idu toliko daleko da veruju da samoubilačke misije donose nešto lepo, odnosno da ih čeka raj, pa pri izvršenju tog čina zanemaruju živote drugih i razaraju sve pred sobom. Pored navedenog, čest primer u savremenom svetu koji oslikava prelamanje vere preko politike jesu i neke radikalne verske grupe. Najpoznatiji radikalni pokret na prostoru Evrope je islamski radikalni pokret – vehabije, koji pretežno deluje u BiH, Srbiji i Crnoj Gori. Analitičari tvrde da su upravo članovi ove grupe objavili sveti verski rat – džihad, s ciljem da protivnike nateraju da se pridruže vehabizmu. Suština vehabizma je u iskorenjavanju svih novotarija koje su se vremenom odomaćile kod muslimana. Međutim, poznavaoци islama tvrde da na pripadnike ovog pokreta ne treba gledati kao na religijsku, već kao na kriminalnu grupu koja zloupotrebljava religiju radi ostvarenja svojih ciljeva. Na našim prostorima, najopasnijom se smatra grupa u selu Gornja Maoča kod Brčkog, gde su svi stanovnici pripadnici ovog pokreta, a što je po tvrdnjama stručnjaka jedna od najvećih pretnji po stabilnost regiona.

¹⁰ Krstaškim ratovima nazivamo niz vojnih pohoda koje su hrišćani na podsticaj pape vodili protiv muslimana. Cilj ovih ratova je bio oslobodjenje svih mesta u Palestini i Hristovog groba u Jerusalimu od islamske vladavine. Protestantska reforma je naziv za verske pokrete protiv papstva i katoličke crkve u 16. veku, iz koji su nastale nove verske zajednice nezavisne od papstva. (Bošković, Milo. (2006). Novi Sad: Pravni fakultet, str. 255)

Zaključak

Od svog nastanka svet se razvijao prolazeći kroz brojne konflikte, odnosno kroz sukobe suprotnih interesa, ciljeva, pogleda i ideologija. Zbog toga se stiče utisak da su ljudi, društvene grupe, narodi i države više bili u odnosima antagonizama, različitih međusobnih sukobljavanja i ratova, nego što su bili u miru. S tim u vezi, a na osnovu svega obrađenog u ovom radu, rekla bih da je potpuno opravdano zastupati stav da su društvena harmonija i stanje večnog sklada čista utopija. Dakle, konflikti na bilo kom nivou su neminovni jer je i svet sam po sebi večna borba suprotnosti koje proizvode taj nesklad u njemu. Pod tim se misli na sve one pojave do kojih dolazi usled delovanja brojnih egzogenih i endogenih faktora, a kojih pritom nijedno društvo nije pošteđeno. Razlog te nužnosti se ogleda u tome što upravo iste te pojave omogućavaju da društva ne stagniraju, već da se razvijaju i napreduju. Samim tim što je čovek konfliktna ličnost po svojoj prirodi, on će i prema drugima, a i prema društvu u celini imati takav pristup. To je uglavnom posledica protivljenja nekoj trenutnoj okolnosti koja ga na bilo koji način remeti u ostvarenju njegovih ciljeva, a koja u njemu budi želju za promenom te situacije. Ispoljavanje takvih tendencija ne mora nužno da bude praćeno negativnim ishodom. Međutim, kako živimo u svetu čije je glavno obeležje odsustvo tolerancije, kulture i multikulturalne svesti, onda to najčešće i biva tako. Sve te pojave do kojih dođe zbog takvih težnji, ne nastaju isključivo i jedino usled delovanja unutrašnjih (endogenih) faktora koji pokreću čoveka. Da bi uopšte došlo do nekog kriminogenog akta, neophodno je da brojni činiooci, različitim intenzitetom, deluju povezano. Dakle, nije dovoljno da određena osoba ima samo predisponiranu ličnost da bi izvršila neku inkriminisanu radnju. Ta predispozicija mora da deluje u sadejstvu sa drugim spoljnim (egzogenim) faktorima, kako bi se proizvela određena posledica. Može se zaključiti da međusobni odnos svih tih činilaca rezultira time da oni izazivaju jedni druge, što dalje dovodi do stvaranja jednog neprekidnog kauzalnog lanca na polju društvenih pojava, a što potvrđuje tezu brojnih autora da je stanje aposlutnog mira nemoguće dostići.

Literatura

1. Bošković, Milo (2020). Socijalne devijacije i društvena kontrola. Novi Sad: Pravni fakultet
2. Bošković, Milo (2006). Kriminologija. Novi Sad: Pravni fakultet
3. Konstantinović-Vilić, Slobodanka, Nikolić-Ristanović Vesna (2018). Kriminologija. Beograd: Izdavačko-grafičko preduzeće „Prometej“
4. Čukanović-Karavadić, Marija, Pantelić-Vujanić, Snežana (2014). Sociologija. Banja Luka: Univerzitet za poslovni inženjering i menadžment
5. Rašević, Mirjana (2016). Migracije i razvoj u Srbiji. Beograd: Međunarodna organizacija za migracije (IOM)
6. Fr. H. Svedensen, Lars (2006). Filozofija zla. Beograd: Geopoetika
7. Časopis (2006). NBP. Beograd: Kriminalističko-policijska akademija
8. Doktorska disertacija (2016). Krivična dela ilegalne migracije i krivično pravni načini reakcije. Novi Sad: Pravni fakultet za privredu i pravosuđe
9. Specijalistički rad (2017). Religijski fanatizam i terorizam. Beograd: Fakultet bezbednosti
10. Master rad (2017). Društveni sukobi koji vode u terorizam i njegove ekstremne oblike. Beograd: Univerzitet
11. Master rad (2016). Verski fundiran ekstremizam kao bezbednosni problem Srbije. Beograd: Univerzitet
12. Skripta (2007). Kriminologija. Sarajevo: Fakultet kriminalističkih nauka
13. Izveštaj (2003). O etiologiji i genezi genocida i drugih masovnih zločina uperenih protiv određenih grupa. Amsterdam: Holandska kraljevska akademija nauka i umetnosti

INTERNET IZVORI:

14. [https://d.docs.live.net/16fd0890aef8f3ea/Desktop/3.godina%20-%20Teorije%20konflikata%20\(2\).ppt](https://d.docs.live.net/16fd0890aef8f3ea/Desktop/3.godina%20-%20Teorije%20konflikata%20(2).ppt)
15. <https://www.seminarski-diplomski.co.rs/SOCIOLOGIJA/drustveni%20sukobi-.html>
16. https://sr.wikipedia.org/sr-ec/%D0%95%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%BE_%D1%87%D0%B8%D1%88%D1%9B%D0%B5%D1%9A%D0%B5

17. <https://www.dw.com/bs/au%C5%A1vic-ma%C5%A1inerija-smrti-nezamislivih-razmjera/a-60570527>
18. https://sr.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B0_%D0%8A%D0%B5%D0%BC%D0%B0%D1%87%D0%BA%D0%B0
19. <https://sr.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%BE%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D0%BC>
20. <https://enciklopedija.hr/clanak/totalitarizam>
21. https://sr.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D1%80_%D0%90%D1%83%D1%88%D0%B2%D0%B8%D1%86
22. <https://kriminalistikaibez.wixsite.com/website-1/post/makrosocijalni-faktori-kriminaliteta>
23. <https://www.redcross.org.rs/media/5372/mentalno-zdravlje-izbeglica-i-migranata-web.pdf> —
24. <https://www.rts.rs/lat/vesti/region/981264/ko-su-vehabije-.html>